

Pierre Vilar, amb els historiadors Joaquim Nadal, Lluís M. de Puig i Jaume Sobrequés, a la rambla de Girona.

Entre la realitat comarcal i l'atracció barcelonina

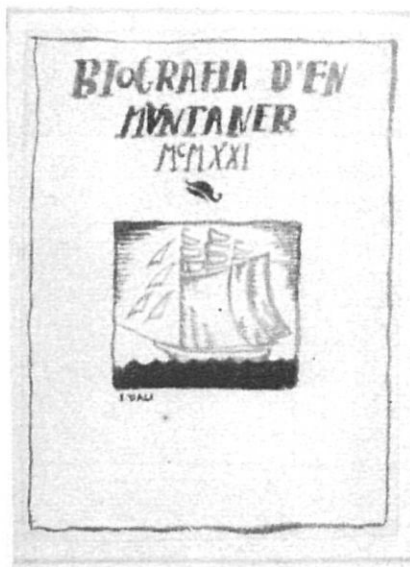
ENRIC PUJOL

No es pot parlar dels historiadors/es de les comarques adscrites a la província de Girona com un conjunt mínimament coherent d'elaboració historiogràfica al llarg del segle XX, ja que no tan sols s'han alineat en diferents corrents historiogràfics i ideològics, sinó que també han pertangut a uns àmbits territorials no gaire ben travats (en l'aspecte cultural) amb la capital provincial. La realitat comarcal ha mantingut la seva preeminència davant de l'estructura administrativa de la província i Barcelona ha aconseguit captar els elements més capacitats i brillants.

Consideració prèvia

Malgrat que la ciutat de Girona ha aglutinat, en diferents moments al llarg del segle, un grup molt important de professionals, i fins i tot ha acollit algunes institucions de transcendental importància per a la investigació històrica (sobretot de caire universitari en els darrers temps), no ha arribat a convertir-se en una capital cultural que organitzi i dirigeixi els diferents nuclis comarcals. Fins i tot avui, la tendència imperant és més de coordinació i ajut a diferents iniciatives que no pas de direcció de la recerca (com fa, per exemple, el Patronat Eiximenis, que ha donat un important suport a l'edició comarcal). La realitat comarcal ha estat (i continua essent) el marc d'estudi principal i el referent dels nuclis d'organització dels estudiosos/es. Aquesta circumstància impossibilita d'aplicar el terme «historiadors gironins» a aquells que no pertanyen a la ciutat de Girona o a la seva àrea d'influència més immediata. Junt amb la pervivència de la realitat comarcal, un altre fenomen contribueix a explicar la feblesa de la capitalitat gironina: la gran atracció que ha exercit Barcelona. Això ha provocat una autèntica «fuga de cervells», per les majors oportunitats de professionalització (i de prestigi) que ha ofert la metròpoli. No ha de sobtar, doncs, que molts dels millors historiadors de la Catalunya contemporània, per bé que originaris de Girona, de l'Empordà o de la Garrotxa –posem per cas–, hagin estat profundament vinculats a Barcelona.

Per les característiques del present article, no ha estat possible registrar les aportacions fetes al que entenem com a «història local», i s'ha optat per valorar sobretot aquelles que han incidit en la historiografia general i que han comptat amb el reconeixement dels mateixos professionals. En l'exposició s'ha procurat seguir un ordre cronològic, d'acord amb l'evolució general de la història de la historiografia catalana, i

Esbós de portada de Salvador Dalí per a un llibre de Carles Rahola, de l'any 1921.

s'ha privilegiat les personalitats que tenen una obra fïnida (o pràcticament), és a dir, aquells autors que ja són morts o que van néixer abans de 1924. Així mateix, s'ha volgut donar preeminència a la visió de conjunt i al fil històric (centrat sobretot en el període 1876-1976) per damunt de l'anàlisi mínimament detallada de les grans figures, especialment de les més conegudes.

El tombant de segle

Les darreres dècades del segle XIX foren un període de gran desenvolupament dels estudis històrics, a partir d'uns criteris científics de caire positivista que suposaren l'adopció d'un major rigor metodològic i la superació de molts dels excessos fantasiosos en què havien caigut alguns dels principals historiadors romàntics. Al costat d'una major exigència científica, els historiadors influïts pel positivisme van començar a manifestar també una més ferma voluntat catalanitzadora. A la ciutat de Girona s'organitzà, en aquella època, un col·lectiu d'historiadors que sovint ha estat posat com a exemple paradigmàtic d'aquest co-

rrent: els que intervingueren en la *Revista de Gerona* (1876-1895) i en les activitats de l'Asociación Literaria, que també edità una publicació de gran interès historiogràfic, *Certamen de la Asociación Literaria* (1872-1902). Entre els membres principals cal destacar Enric Claudi Girbal (Girona 1839-1896) –cronista de la ciutat, que va dur el pes de la redacció de la *Revista de Gerona*–, Josep Ametller Viñas (Girona 1830-1901), Emili Grahit (Girona 1850-1911), Joaquim Botet i Sisó (Girona 1846-1917) i Pere Alsius i Torrent (Banyoles 1839-1915). Els dos darrers tingueren una gran anomenada general: Alsius, gràcies a la descoberta de la mandíbula de Banyoles, que el convertí en un dels primers paleontòlegs catalans; Botet i Sisó, per haver fet els primers estudis moderns sobre Empúries i, sobretot, per ésser l'autor de *Les monedes catalanes* (1908-1911), obra que encara és valorada com la millor visió de conjunt sobre el tema.

Un altre nom vinculat amb aquest estudi d'historiadors fou el de Celestí Pujol (Girona 1843 – Madrid 1891), reivindicat modernament per Jaume Vicens Vives (i per l'historiador britànic J.H. Elliott) pels seus estudis sobre la Guerra dels Segadors. I també va mantenir-hi una relació estreta Josep Pella i Forgas (Begur 1852 – Barcelona 1918), d'origen empordanès però molt arrelat al món polític i cultural barceloní, que fou l'autor (amb Josep Coroleu) de *Les Corts catalanes* (1876), *Historia del Ampurdán* (d'ençà del 1883) –llibre capdavanter dels estudis històrics comarcals moderns–, *Periodisme: estudi històric* (1900) –obra pionera sobre la qüestió–, i *Código Civil de Cataluña* (1916-1919). Aquesta vinculació amb Barcelona podria explicar que Pella redactés una bona part de la seva obra històrica en català, i que arribés a publicar algun article en aquest idioma a la publicació del *Certamen...*, una actitud que contrasta vivament amb la de la resta del grup, que mai no utilit-

zava la llengua autòctona en les publicacions fetes a Girona. El més sorprenent és que Girbal, Botet i Sisó, i Grahit col·laboraven en català a *La Renaixença* de Barcelona i arribaven a utilitzar-lo també en el conreu poètic (com feia, per exemple, E.C. Girbal Lo Trobador de l'Onyar), una pràctica habitual en els primers temps del moviment renaixentista, però superada en els nuclis més dinàmics ja a les darreres dècades del segle. Fins i tot l'obra més emblemàtica de Botet i Sisó sobre la numismàtica catalana fou traduïda d'un original en castellà. Sobre la qüestió, Josep Clara ha conclòs: «Que sintonitzaven amb el moviment és inqüestionable i que Barcelona n'era el motor també, però la seva actitud de cara a Girona revela potser un medi poc sensibilitzat o una actuació poc decidida».

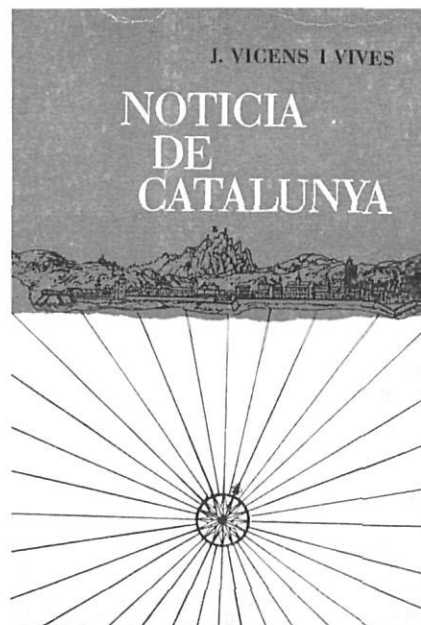
Menys intensa sembla ser la relació amb aquest grup d'un altre important historiador, Francesc Monsalvatge i Fossas (Olot 1853 – Girona 1917), que arribà a ser alcalde de Girona, membre de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona i de l'Acadèmia de la Historia de Madrid, i autor de les *Notícies històriques* (26 vol., 1889-1915) i de *Los condes de Ampurias vindicados* (1917), editada pòstu-

mament pels seus fills en col·laboració amb l'historiador Carles Rahola.

Finalment, d'entre les individualitats desvinculades del grup, però que tingueren una activitat historiogràfica rellevant en el tombant de segle, cal esmentar Teodor Baró Sureda (Figueres 1842 – Malgrat 1916), Pau Bassols i Pi (Sant Joan de les Abadesses, Ripollès, 1824 – Barcelona 1902), el jesuïta Pau Pastells Vila (Figueres 1840 – Tortosa 1932), especialitzat en la història de les Filipines, i l'economista i geògraf Frederic Rahola i Trèmols (Cadaqués 1858-1919).

El primer terç del segle XX

La conversió del catalanisme en un moviment polític de masses a principi del nou segle permeté l'establiment, sota la direcció del líder de la Lliga Regionalista Enric Prat de la Riba, d'un primer govern autonòmic de caire regional, la Mancomunitat de Catalunya (1914-1924), i d'una transcendental institucionalització cultural que començà a prendre forma amb la fundació a Barcelona, el 1907, de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC). Aquesta primera entitat d'alta cultura autòctona dedicà una atenció especial a la recerca històrica i, sota els pressupòsits del moviment noucentista, aconseguí organitzar la flor i nata dels historiadors dels Països Catalans. Aquests historiadors noucentistes es caracteritzaren, a grans trets, per la seva participació o identificació amb la institucionalització mancomunada i la seva actuació col·lectiva, per la seva crítica antiromàntica (i, en general antivuitcentista) basada en una major exigència de rigor científic, pel seu aprofundiment en la reivindicació d'una cultura i d'una historiografia desprovincialitzades, per la seva obertura a nous àmbits i períodes d'estudi (entre els quals sobresortiren –com a novetat en relació amb els moviments anteriors– l'arqueologia, la història de l'art i l'atenció envers el període mo-

dern) i per l'erecció d'una nova mitologia mediterrànica en la qual l'assentament grec d'Empúries constituïa una peça fonamental.

L'impacte del noucentisme a Girona i a d'altres capitals comarcals del nord-est català ha estat remarcat sovint pel que fa als aspectes literaris, arquitectònics i artístics en general, però encara està per fer una anàlisi similar en el camp historiogràfic. De totes maneres, hi ha dos noms que ens ajudarien a delimitar, en el seu aspecte cronològic, el període de domini noucentista en aquests territoris: el primer, Botet i Sisó, a qui l'Institut d'Estudis Catalans va publicar luxosament entre 1908 i 1911 els tres volums del seu estudi numismàtic, cosa que evidencia el respecte que tenien envers la seva vàlua historiogràfica i que permet situar-lo en el grup dels «membres fundadors» de l'entitat; l'altre nom, el de Carles Rahola (Cadaqués 1881–Girona 1939), caldria inscriure'l ja en una generació posterior, la qual, si bé participà de determinats ideals del noucentisme, rebé altres influències i, sobretot, no prengué una opció política de caire conservador (dominant en bona part dels principals dirigents noucentistes, encara que també existí un noucentisme esquerrà), sinó una de basada

PERSONATGES

Joaquim Botet i Sisó (Girona

1846-1917). Fou un veritable «home pont» entre la millor historiografia positivista de final del s. XIX i les aspiracions noucentistes de principi del s. XX.

Josep Pella i Forgas (Begur 1852

- Barcelona 1918). No tan sols va ser un dels principals historiadors del tombant de segle, sinó també un dels més conscients pel que fa a l'ús del català com a idioma científic.

Carles Rahola (Cadaqués 1881 -

Girona 1939). Membre destacat dels historiadors republicans catalanistes, encarnà a la perfecció (i de manera tràgica) l'ideal de compromís amb el mateix poble que defensà aquell grup.

Alexandre Deulofeu (l'Armentera

1903 - Figueres 1978). Format en el si del moviment republicà i catalanista, desenvolupà el gruix de la seva obra historiogràfica (de caràcter cíclic i universalista) en el període de postguerra.

Jaume Vicens Vives (Girona 1910 -

Lió 1960). Sens dubte va ser un dels historiadors més importants de la segona meitat de segle, pioner dels estudis històrics de caire socioeconòmic i capdavanter d'un

de deixebles i seguidors.

Santiago Sobrequés (Girona 1911-1973). A part de la seva important

producció com a medievalista, tingué una actuació decisiva en la consolidació del Col·legi Universitari de Girona com a indefugible punt de referència historiogràfic.

de Farners 1897 - Barcelona 1970), al qual l'Institut edità els *Documents hebraics de jueus catalans* (1927), i que publicà diferents articles a revistes afins a l'entitat, com ara al *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya* (durant els anys vint i trenta) o als *Estudis Universitaris Catalans*, on col·laborà des del 1917-18 i en la sèrie monogràfica de la qual aparegué *Assaig d'història de les idees físiques i matemàtiques a la Catalunya medieval* (1931), estudi considerat com el precursor de la moderna història de la ciència al nostre país.

Molt més coneguts, sobretot per la seva important dimensió pública durant els anys trenta, són els historiadors, com Rahola, vinculats al republicanisme catalanista, que reeixiren també a tenir una visió de la història pròpia, marcada sobretot per un ideari democràtic radical (amb rampells socialitzants la majoria i alguns amb un explícit pensament de caire socialista), per la voluntat d'una catalanització massiva (en la qual la història tenia un paper destacat) i per la laïcització. És el cas de Joaquim de Camps i Arboix (Girona 1894 - Barcelona 1975), diputat al Parlament de Barcelona (1931) i alcalde de Girona (1936), que, anys més tard, desenvolupà una extensa obra historiogràfica i jurídica especialment intensa durant els cinquanta i seixanta. O de Miquel Santaló (Vilaür 1887 - Guadalajara, Mèxic, 1962), també alcalde de Girona (1931-33), diputat a Corts de Madrid (on arribà a ser ministre de comunicacions) i conseller primer de la Generalitat, que malgrat la seva dedicació preferent a la geografia i a la pedagogia havia estat autor de *La interpretació materialista de la història* (1918). A aquests dos noms caldria afegir-hi els de Josep Puig Pujades (Figueres 1883 - Perpinyà 1949), president de la Federació Republicano-Socialista de l'Empordà, destacat escriptor i autor d'algunes obres històriques com *Vida d'heroi. Narcís Monturiol, inventor de la navegació submarina* (1918); Alexandre Deulofeu (l'Armentera 1903 -

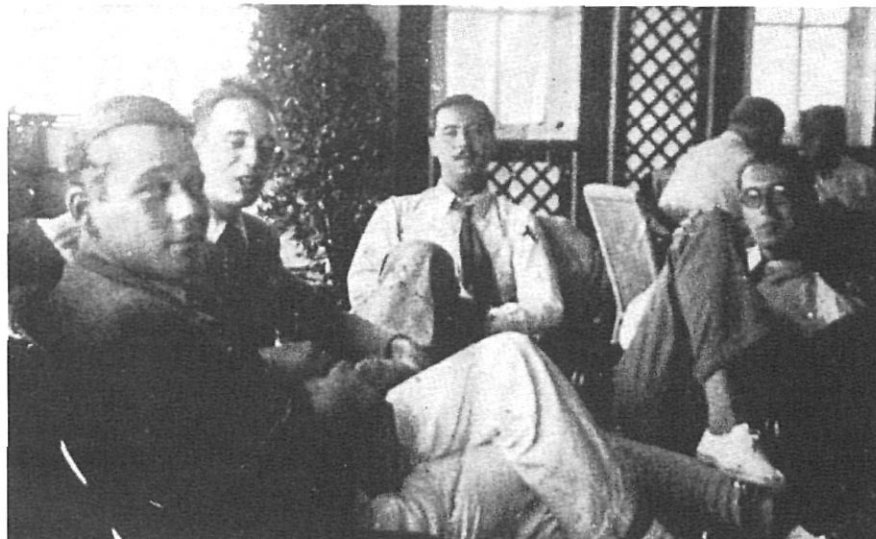
en el catalanisme, el republicanisme i el progressisme social, que fou la que sostingué la Generalitat republicana (1931-1939). Una investigació específica ens donaria una llista força completa de la nòmina d'historiadors noucentistes; a hores d'ara, però, ja se'n poden avançar alguns, especialment aquells que mantingueren una vincu-

lació estreta amb l'IEC. És el cas, per exemple, d'Agustí Calvet, Gaziell (Sant Feliu de Guíxols 1887- Barcelona 1964), que durant la seva joventut fou secretari-redactor de l'entitat (1911-14) i intentà fer la carrera professional com a historiador, però que ben aviat ho canvià pel periodisme; o de Josep M. Millàs i Vallicrosa (Santa Coloma

Figueres 1978), que durant el període republicà concebé la seva «matemàtica de la història», que no desenvolupà fins a l'etapa de postguerra; Gil Vidal Forga (Olot 1902 – l'Hospitalet de Llobregat 1982), militant de la Unió Socialista de Catalunya i autor de *L'evolució social a Olot* (1937); Josep A. Vandellós (Figueres 1899 – Nova York 1950), economista destacat que amb obres com *La població de Catalunya* (1936) fou també el precursor de la demografia moderna, una disciplina que, posteriorment, mantingué una relació molt estreta amb la recerca històrica; i Antoni Papell (Figueres 1902 – Palma 1956), autor, entre d'altres, de *L'Empordà a la guerra carlina* (1931). També mereix ser recordada la destacada i renovadora activitat en el camp de l'ensenyament de la història i la geografia a l'institut de Girona de Rafael Ballester (Palma de Mallorca 1872 – Tarragona 1931) durant la segona dècada del segle XX: Ballester, que es doctorà a Madrid amb la tesi *Investigaciones sobre metodología geográfica* (1907), a més de ser professor de Jaume Vicens a l'institut de Girona excel·lí com a autor d'un considerable nombre de llibres dedicats a l'ensenyament de la geografia i la història, alguns editats o reeditats des de Girona (*Geografía física, política, económica...*, 1912; *Novísimo Atlas mudo para ejercicios prácticos de Historia de España*, 1914).

El franquisme: de la repressió a la represa

El triomf franquista comportà no tan sols una dura repressió contra les personalitats polítiques i intel·lectuals capdavanteres del règim autònom republicà, sinó que constituí també un veritable intent genocida contra la mateixa cultura catalana. De l'abast de la represàlia empresa pels vencedors en són uns tràgics exponents l'afusellament de Carles Rahola (i de tants altres), els nombrosos empresonaments –recordem que Joaquim Danés i Tor-

Jaume Vicens Vives, Santiago Sobrequés, Guillem Díaz-Plaja i Eduard Valentí Fiol, l'any 1934.

ras (Olot 1888-1960) va escriure la seva *Història d'Olot* (1942) a la presó i l'exili que va haver de patir tanta gent. En el cas de M. Santaló, J.A. Vandellós, J. Puig Pujades i Joan de Garganta (Olot 1902 – Medellín, Colòmbia 1973) –que fou professor universitari a Colòmbia–, aquest exili va ser definitiu. Per a alguns, l'estada en països més desenvolupats culturalment els permeté entrar en contacte amb les noves tendències historiogràfiques sorgides arran de la postguerra europea, com fou el cas de Francesc G. Bruguera (Figueres 1911 – París 1960), que desenvolupà una intensa activitat historiogràfica a França assessorat per Jean Sarrailh i Pierre Vilar, d'entre la qual destaca *Historie contemporaine d'Espagne 1789-1950* (1953); o Emili Vigo (la Bisbal d'Empordà 1917 – Perpinyà 1954), que féu els estudis d'història a Montpeller i a París.

Des d'un primer moment, però, s'articulà una resistència cultural, que tingué en el grup que a la capital barcelonina reconstruí l'Institut d'Estudis Catalans i els Estudis Universitaris Catalans el nucli més ferm per assegurar la continuïtat de la tradició historiogràfica catalana. El gironí Frederic Pau Verrié –que fou també un dels impulsors de la mítica revista barcelo-

nina *Ariel* (1946-1951) va formar part d'aquest grup. Paral·lelament als cenacles de la resistència cultural sorgiren arreu un seguit d'institucions oficials (o paraoficials) de caire local i comarcal que eren vistes per les autoritats franquistes com els instruments per diluir una visió històrica que prengué com a referent l'àmbit nacional català. Malgrat aquesta intenció i les limitacions que s'imposaren a aquesta mena de centres (com fou l'ús obligatori de la llengua espanyola), durant els anys quaranta i cinquanta van poder aglutinar molts historiadors locals de vàlua, crear unes publicacions pròpies i realitzar una feina objectiva de recuperació i de manteniment del patrimoni documental i arqueològic. Entre aquesta mena de centres destacaren l'Institut de Estudios Gerundenses –fundat el 1946 i que edità uns *Anales* que durant el període 1946-1975 arribaren a un total de 22 volums–, el Patronato de Estudios Históricos Olotenses –«recuperació» del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot fundat el 1933, que durant el període 1949-1957 edità la publicació *Pyrene*– i, més tardanament, l'Institut de Estudios Ampurdaneses (1956), que publicà els seus *Anales* d'ençà del 1959. L'institut gironí aconseguí reunir un

OBRES

La reflexió historiogràfica

La reflexió sobre l'«ofici» d'historiador, sobre la metodologia que usa o sobre la ideologia subjacent a tota interpretació (i exposició) històrica ha estat una activitat que ha atret sovint els professionals al llarg del segle XX.

Naturalment, hi ha hagut molts més articles que no llibres que s'hagin centrat en aquestes qüestions. Ja en trobem a la revista del *Certamen de la Asociación Literaria* –com ara un discurs de Botet i Sisó sobre els propòsits de l'associació d'historiadors a la qual pertanyia–, però avançat el segle aquest interès va créixer de manera espectacular.

La irrupció del primer marxisme a casa nostra als anys trenta (del qual podria ser un exponent el llibre expositiu de M. Santaló sobre el materialisme històric) alimentà l'interès per les discussions d'aquesta mena, ja que aquest corrent de pensament comportava una viva preocupació metodològica derivada de la consciència d'haver de lliurar un combat que abastava no tan sols el terreny explícitament polític, sinó també l'ideològic. Una inquietud que també es deixà sentir en els historiadors marxistes dels anys seixanta i setanta (gai-rebé tots universitaris), molt influïts per l'obra de l'historiador occità Pierre Vilar.

La creixent professionalització dels historiadors/es (i, per tant, la seva major preparació intel·lectual) també contribuï decidivament a estimular la reflexió. L'exemple més clar és J. Vicens Vives, que no tan sols realitzà un assaig d'alta volada amb *Notícia de Catalunya*, sinó que dedicà nombrosos articles a la qüestió (com ara «La nova història», publicat immediatament abans de morir a la revista *Serra d'Or*). També ho feren els seus seguidors Joan Reglà –que s'atreví a sistematitzar la seva personal assumptió dels innovadors corrents historiogràfics del seu moment al llibre *Comprendre el món*– i Santiago Sobrequés, que s'interrogà sobre quin era l'àmbit d'estudi propi de la historiografia catalana en l'article «A la recerca d'una denominació comuna pels homes i les lletres dels Països Catalans» (*Presència*, núm 542, nov. 1980).

D'entre els pocs que s'han dedicat al que s'anomena «filosofia de la història» (és a dir, a la reflexió sobre un hipotètic sentit de la història), destaca Alexandre Deulofeu, formulador d'una «matemàtica de la història» –inspirada en una concepció cíclica pròxima a la defensada durant els anys vint per l'historiador alemany Oswald Spengler–, segons la qual tota civilització passa per tres fases (de naixement, desenvolupament i mort) de 1.700 anys cadascuna.

seguit de rellevants historiadors, entre els quals destaquen Lluís Batlle (el principal redactor dels annals), Josep M. Coll, Josep M. Madurell, Jaume Marquès, Enric Mirambell, Pelagi Negre (també col·laborador de *Pyrene*), Miquel Oliva, Santiago Sobrequés, Pere de Palol i Joaquim Pla Cargol. El patronat olotí agrupà historiadors com Ramon Grabulosa, Nolasc del Molar, Josep M. de Solà-Morales, Lluís Armengol i Rafael Torrent Orri (que, un cop finalitzada la primera etapa de *Pyrene*, passà a fer part del nucli fundador dels annals empordanesos). Pel que fa a l'institut empordanès, s'organitzà al voltant d'Albert Compte, Eduard Rodeja, l'esmentat

Rafael Torrent Orri, Josep M. Bernils i Frederic Marès, i en les pàgines dels seus annals van col·laborar-hi, entre d'altres, Enric Riera Fortiana i Joan Subias Galter. Vinculat a aquest nucli va estar també Alexandre Deulofeu, que va retornar el 1947 del seu exili a l'Estat francès i que d'aleshores ençà formulà una ambiciosa teoria cíclica sobre la història universal que ell anomenà «matemàtica de la història», un dels corollaris de la qual era la hipòtesi que l'art romànic sorgí en la zona de l'Empordà-Rosselló.

Junt amb els tres centres esmentats cal consignar també la fundació, el 1943, del Centre d'Estudis de Banyoles –que publicà uns *Cuadernos* (1948-

1956)–, i la del Patronat d'Amics de Besalú i del seu Comtat (1958).

La represa historiogràfica i cultural catalana es féu globalment evident al llarg de la dècada dels cinquanta, durant la qual despuntà Jaume Vicens Vives (Girona 1910–Lió 1960). La seva aportació fou tan important que pot ésser considerat com l'historiador català més rellevant de mitjan segle. El seu mestratge i companyonia foren decisius en un important grup d'historiadors del seu temps, de manera significativa en els casos de Joan Reglà (Bàsca 1917 – Sant Cugat del Vallès 1973) i de Santiago Sobrequés (Girona 1911–1973).

Dos noms més es podrien esmentar ací, el de Lluís Pericot (Girona 1899 – Barcelona 1978) –que d'ençà de l'exili de Pere Bosch Gimpera es convertí en el capdavanter de l'escola d'arqueologia barcelonina i estimulà un nucli de deixebles on cal incloure Pere de Palol i Lluís Esteva– i el d'Alexandre Galí (Camprodon 1886 – Barcelona 1969), també profundament vinculat a Barcelona ja des de petit, que a més de ser un dels principals pedagogs nostrats fou l'autor d'una monumental *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya 1900-1936* (en 23 vol.), no editada sinó pòstumament i que encara avui és un punt de referència per a la història cultural i institucional contemporània.

Dels anys seixanta ençà

La mort de Vicens, l'any 1960, coincidí amb l'inici d'un període de gran auge econòmic que es perllongà fins als primers anys de la dècada següent i que comportà uns canvis socials molt importants (de fet es configurà el que avui coneixem com a «societat de consum»). Aquestes mutacions tingueren un gran impacte en l'àmbit cultural, ja que van possibilitar l'accés a la universitat de molts sectors populars que abans només excepcionalment podien accedir-hi, precisament

LA HISTORIOGRAFIA

Jaume Vicens Vives i Joan Reglà, amb altres historiadors, l'any 1955.

en uns moments en què aquesta es convertí de manera indiscutible en el principal centre d'elaboració i de recerca (en detriment de les acadèmies i dels instituts d'estudiosos) i també s'erigí en un dels principals nuclis de consciència crítica i de lluita antidictatorial al llarg de les dècades dels seixanta i setanta (cosa que contribueix a explicar el gran auge que hi tingué el marxisme durant aquesta època). L'espectacular augment de l'alumnat i el professorat possibilità que hi haguessin més historiadors/es que mai i, doncs, un aprofundiment insòlit en l'especialització i en la professionalització dels investigadors/es.

En tot aquest procés hi tingueren un paper destacat dos dels principals deixebles i amics de J. Vicens Vives ja esmentats: J. Reglà i S. Sobrequés. El primer realitzà, conjuntament amb la seva obra historiogràfica, una important feina de mestratge i de desvetllament a la Universitat de València i a l'Autònoma de Barcelona que no va poder continuar al Col·legi Universitari de Girona, com ell hauria desitjat. El segon sí que pogué professar al col·legi universitari gironí des de la seva fundació el 1969, on esdevingué

agregat d'història medieval. Fou, doncs, un dels membres destacats d'aquest embrió de la futura Universitat de Girona (1991). L'existència d'aquest col·legi universitari junt amb l'augment generalitzat (especialment durant els setanta) d'estudiants i professors d'història (molts d'ells vinculats a la Universitat Autònoma de Barcelona, d'on depenia el col·legi gironí, i, anteriorment, a la Universitat de Barcelona) facilità l'esclat de tot un notabilíssim planter de professionals de la disciplina que s'erigiren en decidits impulsors de les tendències més renovadores de la historiografia del període, entre les quals destacà el marxisme

i l'anàlisi històrica de caire socioeconòmic. En un balanç com el que ens ocupa (forçosament breu i amb voluntat de fer una anàlisi del «larg termini») es fa difícil poder donar gaires noms d'aquestes noves generacions. Una dificultat afegida és el fet que caldria esmentar professionals que no tenen una «obra closa» sinó que es troben en ple desenvolupament de les seves recerques, com és el cas de Joaquim Nadal —que precisament l'ha interromput ara per dedicar-se de ple a la política (com també ha fet Lluís M. de Puig)—, Manuel Costa-Pau, Jaume Sobrequés, Pelai Pagès, Agustí Alco-verro, Ramon Alberch, Rosa Con-

CRONOLOGIA

1872-1902 <i>Certamen de la Asociación Literaria</i> .	1946 Instituto de Estudios Gerundenses.
1876-1895 <i>Revista de Gerona</i> .	1949-1957 <i>Pyrene</i> , revista del Patronato de Estudios Históricos Olotenses.
1883 <i>Historia del Ampurdán</i> , de J. Pella i Forgas.	1951 <i>La matemàtica de la historia</i> , d'Alexandre Deulofeu.
1889-1915 <i>Notícies històriques</i> , de F. Monsalvatje.	1954 <i>Notícia de Catalunya</i> , de Jaume Vicens Vives.
1908-1911 <i>Les monedes catalanes</i> , de Joaquim Botet i Sisó.	1955 <i>Verntallat, cabdill dels remences</i> , de J. Camps Arboix.
1917 <i>Los condes de Ampurias vindicados</i> , de F. Monsalvatje. <i>Terra de gestes i beutat. Girona</i> , de Joaquim Pla Cargol i Francesc Xavier Monsalvatje Iglésies.	1956 Instituto de Estudios Ampurdaneses.
1918 <i>La interpretació materialista de la història</i> , de M. Santaló.	1958 <i>Els catalans en el segle XIX</i> , de J. Vicens Vives. <i>Homenots. Primera sèrie</i> , de Josep Pla. <i>Tots els camins duen a Roma</i> , de Gaziel.
1929 <i>La ciutat de Girona</i> , de Carles Rahola.	1961 <i>L'Empordà, bressol de l'art romànic</i> , d'A. Deulofeu. <i>Els grans comtes de Catalunya</i> , de S. Sobrequés.
1931 <i>Assaig d'història de les idees físiques i matemàtiques a la Catalunya medieval</i> , de Josep M. Millàs i Vallcrosa.	1964 <i>Estudios sobre moriscos</i> , de Joan Reglà.
1933 Patronat d'Estudis Històrics d'Olot.	1967 <i>Comprendre el món (Reflexions d'un historiador)</i> , de J. Reglà.
1936 <i>La població de Catalunya</i> , de Josep A. Vandellós.	1969 Col·legi Universitari de Girona (dependent de la Universitat Autònoma de Barcelona).
1936-37 <i>Ferran II i la ciutat de Barcelona</i> , tesi doctoral de Jaume Vicens Vives.	1973 <i>El compromís de Casp i la noblesa catalana</i> , de S. Sobrequés.
1937 <i>L'evolució social a Olot</i> , de Gil Vidal.	1979 <i>Història de les Institucions i del moviment cultural a Catalunya (1900-1936)</i> (primer vol.), d'Alexandre Galí.
1938 <i>Estudis napoleònics</i> , de Carles Rahola.	1991 Creació de la Universitat de Girona, per resolució del Parlament de Catalunya.
1940 <i>Gerona històrica</i> , de Joaquim Pla Cargol.	
1942 <i>Història d'Olot</i> , de Joaquim Danés. <i>Figueras. Notas històriques (1753-1832)</i> (1r vol.), d'Eduard Rodeja.	
1945 <i>Historia de los remensas (en el siglo XV)</i> , de J. Vicens Vives.	

BIBLIOGRAFIA

Els principals repertoris bibliogràfics utilitzats han estat el *Repertorio de índices* (Diputació de Girona, Girona, 1976), *Revista de Girona. Índex (1955-1995)* (Diputació de Girona, Girona, 1997) i l'*Índex bibliogràfic dels centres d'estudi de les terres de Girona* (CD-ROM editat pel Patronat Francesc Eiximenis, Girona, 1999). Pel que fa a la visió general de la història de la historiografia catalana, he seguit els meus articles «Fi de segle i avanç científic. La historiografia catalana a la fi del vuit-cents», «La historiografia noucentista. Assaig de definició» i «Els historiadors republicans d'esquerra. L'equip intel·lectual de la Generalitat republicana (1931-1936)» -tots tres a *El Contemporani*, núm. 10 (set.-des. 1996), 14 (gener-abril 1998) i 18 (maig-agost 1999), respectivament; així com el capítol de Manuel Lladonosa «La història de Catalunya després de 1939», inclòs en el vol. X de la *Història de la cultura catalana* (Ed. 62, Barcelona, 1998) i l'article de Joaquim Nadal Ferreras «La investigació històrica sobre les comarques gironines a la Universitat Autònoma de Barcelona» (*Revista de Girona*, núm. 81, 1997). La citació de Josep Clara és extreta del seu llibre *Introducció a la història de Girona* (Columna-El Pont de Pedra, Girona, 1993, p. 112). Per a les escoles i les principals figures del tombant de segle, són útils l'article de Pelagí Negre «Los historiadores de la primitiva Revista de Girona», (dins *Revista de Girona* 2n-4t trimestre 1976, p. 207-214), el de Joaquim Nadal «Joaquim Botet i Sisó 1846-1917» (*Revista de Girona*, núm. 75, 1976) i el llibre col·lectiu *Jornades d'història de l'Empordà. Homenatge a J. Pella i Forgas* (Patronat Francesc Eiximenis, Girona, 1987). D'entre la ingent bibliografia sobre

Carles Rahola, destaca *Els epistolaris de Carles Rahola*, a cura de Narcís-Jordi Aragó i Josep Clara (Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998). La figura senyera de Jaume Vicens Vives compta amb l'estudi monogràfic de Josep M. Muñoz Lloret *Jaume Vicens Vives. Una biografia intel·lectual* (Ed. 62, Barcelona, 1997), amb els dos interessants volums del seu *Epistolari* (Cercle d'Estudis Històrics i Socials de Girona, Girona, 1994-1998), a cura de J. Clara, P. Cornellà, F. Marina i A. Simon, i amb un extens dossier, «Jaume Vicens Vives, entre la ciència i la política», a la *Revista de Girona* (núm. 191, nov.-des. 1998). Els dos amics i deixebles principals de Vicens són els protagonistes del dossier «Sobrequés i Reglà, vides paral·leles» (dins *Revista de Girona* núm. 164, maig-juny 1994). Alexandre Galí també disposa d'una biografia obra del seu fill Jordi, *Alexandre Galí i el seu temps* (Ed. Proa, Barcelona, 1995). Pel que fa als centres d'estudi comarcals, vegeu Narcís Figueras, «Centres d'estudi i edició a l'àrea de Girona», dins *Revista de Girona*, núm. 181, març-abril 1997. També caldria esmentar els articles de J. Pla Cargol a *Comisión Provincial de Monumentos. Un siglo de actuación (Memoria)*, publicats a AIEG, III (1948), p. 145-192; IV (1949), p. 194-249; i V (1950), p. 158-218; i les recents monografies publicades sobre dos historiadors gironins de final del segle XIX i les seves vinculacions amb el moviment catalanista: la de Lluís Costa dedicada a *Josep Pella i Forgas i el catalanisme* (Barcelona: Rafael Dalmau, 1997), i la de Ramon Alberch i Josep Quer centrada en *Joaquim Botet i Sisó. Del catalanisme al nacionalisme* (Barcelona: Columna, 1998).

gost, Antoni Simon, Josep Clara, Joaquim Albareda, Jaume Guillaumet, Eudald Carbonell, Joan Puigbert (mort recentment), Salomó Marquès, Joan Busquets, Anna M. Garcia, Narcís Soler, Enriqueta Pons, Aurora Martín, Joaquim Albareda...

El final del franquisme, la institucionalització autonomista arreu dels

territoris catalans i la democratització dels ajuntaments possibilità que durant el final dels setanta, els vuitanta i els noranta es visqués una nova fase de desplegament institucional de la cultura (i, per tant, també de la història) autòctona. Des d'aleshores hi ha hagut una veritable eclosió d'arxius (nous o profundament remodelats),

publicacions, centres d'estudis, prospeccions arqueològiques, restabliment de monuments, etc. Ja s'ha apuntat, com a punt cabdal d'aquest procés, la fundació de la universitat gironina, però també mereixen un esment destacat els nous centres d'estudis històrics fundats durant el període que s'han afegit als ja mencionats anteriorment (els quals, sovint, han experimentat una profunda renovació): Associació Arqueològica de Girona (1972); Institut d'Estudis Ceretans, de Puigcerdà (1978); Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès (1978); Institut d'Estudis del Baix Empordà, de Sant Feliu de Guíxols (1981); Centre d'Estudis Selvatans, de Santa Coloma de Farners (1983); Centre d'Estudis Històrics i Socials de Girona (1984)...

Colofó: El paper dels no-historiadors

Un balanç historiogràfic del segle no seria del tot complet si no incloguéssim també aquells intel·lectuals i escriptors que tot i no ser historiadors professionals han fet aportacions a la disciplina en alguns dels seus llibres. És el cas de Josep Pla (Palafrugell 1987-Llofriu 1981) -amb obres de gran contingut històric, com la sèrie de retrats biogràfics *Homenots* (iniciada el 1958 i no culminada fins al 1982), la biografia *Cambó* (1928-30), les memòries *El quadern gris* (1966) o la reflexió *El meu país* (1968)-, Agustí Calvet, Gaziel, -redactor d'unes memòries, *Tots els camins duen a Roma* (1958), on arribà a exposar tota una personal filosofia de la història-, Jaume Miravittles (Figueres 1906-Barcelona 1988) -autor d'*Episodis de la guerra civil espanyola* (1972) i *Gent que he conegut* (1979)- o Carles Fages de Climent (Figueres 1902-1968) -que elaborà un quadre costumari del segle XIX a *Climent* (1969) i s'atreví a fer una ucronia fantasiosa a *Vilasaca, capital del món* (1956).